

การเตรียมตัวเพื่อเปลี่ยนประเทศ

ให้ทันสมัย : ญี่ปุ่นเปรียบเทียบกับ

ตัวเองกับไทยและจีน

สุกัญญา นิธิกร*

คำนำ

จุดประสงค์ของบทความนี้ก็จะนำเสนอสาระสำคัญส่วนหนึ่งในหนังสือของ Yoshihara Kunio¹ เรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ มาสู่สายตาของผู้คนที่สนใจเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบ ญี่ปุ่นกับชาติอื่น ๆ ในหนังสือเล่มนี้ Yoshihara ได้วิเคราะห์การพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ทั้งโดยวิธีการตั้งประเด็นคำถามต่าง ๆ และโดยวิธีการเปรียบเทียบประสบการณ์ของญี่ปุ่น กับชาติอื่น ๆ ที่มีโครงสร้างทางสังคม หรือโครงสร้างทางเศรษฐกิจบางแง่มุมที่คล้ายคลึงกับ ญี่ปุ่น แต่มีขั้นตอนการเติบโตทางเศรษฐกิจที่แตกต่างไปจากญี่ปุ่นอย่างมาก ในส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ Yoshihara ได้เปรียบเทียบญี่ปุ่นกับไทย และญี่ปุ่นกับจีนไว้อย่างน่าสนใจ การที่นำทัศนะของ Yoshihara มาให้อ่านกันนี้ ไม่ได้หมายความว่า ผู้เขียนมีความเห็นด้วย ทุกประการกับทัศนะเหล่านั้น แต่ผู้เขียนมีความเชื่อว่าการได้ทราบว่า ผู้อื่นมองเราอย่างไร ก็เสมือนเป็นการเพิ่มกระจกส่องตนเอง รู้ไว้ก็คงจะไม่เสียหลายแต่ประการใด

* รองศาสตราจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การเคยตกเป็นอาณานิคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

มีนักวิชาการไม่น้อยที่กล่าวอ้างว่าสาเหตุแห่งการด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจของหลายประเทศ มาจากการที่ประเทศเหล่านั้นเคยตกเป็นอาณานิคม (ดูตัวอย่าง เช่น Baran (1957) และ Geertz (1963) จากจุดนี้ Yoshihara ได้ตั้งคำถามว่า ความเป็นอิสระทางการเมืองเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ จริงหรือไม่? ในการตอบคำถามนี้เขาได้ใช้ประเทศไทยและประเทศพม่าเป็นตัวอย่าง ประเทศทั้งสองมีศาสนาเหมือนกัน นับได้ว่าเป็นกลุ่มเชื้อชาติเดียวกัน ดินฟ้าอากาศคล้ายคลึงกัน และยังมีความคล้ายคลึงกันอย่างอื่น ๆ อีกหลายประการด้วย ถ้าเป็นไปตามทัศนะที่กล่าวว่า ความเป็นอิสระทางการเมือง เป็นการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ ในขณะที่การตกเป็นอาณานิคมสร้างกีดกันต่อการพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทยก็ควรจะต้องสูงกว่าพม่าอย่างมาก แต่ทั้งสองประเทศก็ยังคงถูกจัดว่าอยู่ในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งคู่ นี่ก็เป็นการชี้ให้เห็นว่าปัจจัยอื่นๆ นอกเหนือจากความเป็นอิสระทางการเมืองมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ²

เกี่ยวกับเรื่องการรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่นในยุคล่าเมืองขึ้นของมหาอำนาจตะวันตก Yoshihara ได้โต้แย้ง Baran ที่กล่าวว่าการที่ญี่ปุ่นไม่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นนั้น

เป็นเรื่องของโชค และนับว่าเป็นเหตุบังเอิญทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพราะประเทศญี่ปุ่นนั้นยากจนในเรื่องทรัพยากร จึงไม่เป็นที่น่าสนใจประกอบกับเวลานั้นมหาอำนาจอย่างอังกฤษและฝรั่งเศสก็มีที่สนใจอยู่หลายแห่ง และกำลังแข่งขันกับเอเชีย จึงไม่สามารถอุทิศเวลาให้แก่ญี่ปุ่นได้มากนัก นับว่าเป็นโชคดีของญี่ปุ่นไป Yoshihara ได้วิเคราะห์ว่า ญี่ปุ่นมีความเป็นไปได้ที่จะตกเป็นเหยื่อของนักล่าอาณานิคมโดยง่าย ดังที่ Baran กล่าวอ้างหรือไม่ โดยให้เหตุผลว่า ญี่ปุ่นมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมมาหลายศตวรรษ จึงยากแก่การแยกให้แตกสามัคคีดังเช่นประเทศที่ได้ตกเป็นอาณานิคมอื่นๆ นอกจากนี้ผู้นำญี่ปุ่นเองก็ดูจะสามารถเข้าใจความหมายของการมาถึงของคณะทูตจากตะวันตก และได้ดำเนินการปฏิรูปที่เหมาะสมซึ่งไม่อาจจะเทียบได้กับประเทศอื่นในเอเชีย แต่ Yoshihara ก็ยอมรับว่าการที่ญี่ปุ่นสามารถพัฒนาประเทศให้ทันสมัยได้อย่างรวดเร็วเวลานั้น ก็มีเรื่องของโชคเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่บ้าง เช่น การที่โชกุนคนสุดท้ายมาจากมิโตะ ซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักประวัติศาสตร์ที่นิยมจักรพรรดิ ถ้าหากว่าโชกุนคนนั้นมาจากที่อื่น เขาก็อาจยอมรับข้อเสนอให้ความช่วยเหลือจากฝรั่งเศส และอาจตัดสินใจที่จะต่อสู้กับการทำหายจากทหารที่อยู่ฝ่ายของจักรพรรดิจนถึงที่สุด นอกจากนั้นก็ยังมียุทธศาสตร์ต่อต้านรัฐบาลใหม่คือ ไคเมียวทั้งหลายที่อยู่ข้างตระกูลโทซุภาวะที่ทำการต่อสู้กับรัฐบาล

เมอิจิ แม้ว่าโซกุณได้ตัดสินใจที่จะยอมแพ้ และยังมีชาวโร้วเกาที่มีความขมขื่นกับมาตรการในการทำให้ประเทศให้ทันสมัยของรัฐบาลใหม่ ซึ่งถ้าองค์กรของกลุ่มต่อต้านเหล่านี้มีการจัดการที่ดีกว่านี้ สงครามการเมืองขนาดใหญ่ก็อาจเกิดขึ้น และอาจจะมีผลให้การพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นต้องล่าช้าลงได้ ซึ่งส่วนนี้ Yoshihara เห็นว่าเป็น 'โชคดี' แต่ไม่ใช่ในลักษณะเดียวกับที่ Baran กล่าวอ้าง³

ในส่วนนี้ ถ้าดูให้ลึกซึ้ง ประเทศไทยก็มีประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ (คือช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ที่คล้ายคลึงกับญี่ปุ่นอย่างมาก ทั้งในแง่ของความพยายามปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยเพื่อรับมือกับนักล่าอาณานิคม และความเสี่ยงต่อสงครามกลางเมืองในประเทศในช่วงนั้นก็มีเช่นเดียวกัน⁴

วินัยทางสังคม

เมื่อมีการเปรียบเทียบสังคมไทยกับสังคมญี่ปุ่น สิ่งหนึ่งที่มีมักจะมีการกล่าวถึงเสมอ ก็คือความแตกต่างระหว่างความมีวินัยในสังคมทั้งสอง นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน Embree ได้สรุปความแตกต่างของโครงสร้างทางสังคมของไทยและญี่ปุ่นไว้ว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างแบบหลวมๆ (loosely structured society) ลักษณะพฤติกรรมของคนไทยจะเป็นแบบปัจเจกชนนิยม และขาดวินัยของกลุ่ม ส่วนสังคมญี่ปุ่นมีโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกันแน่นหนา

(tightly knit society) ข้อสรุปของ Embree ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากนักสังคมวิทยาไทยอย่างกว้างขวาง

Yoshihara ได้กล่าวว่า ลักษณะพิเศษของสังคมญี่ปุ่นนี้เป็นมรดกตกทอดมาจากสมัยโทซุงาวะ เริ่มจากสมัยนั้นมีกฎเกณฑ์สลับซับซ้อนเกี่ยวกับความประพฤติ ซึ่งแตกต่างกันตามเพศ อายุ รุ่น และสถานภาพทางสังคม แต่ละบุคคลจำเป็นต้องรู้ว่าส่วนไหนของกฎเกณฑ์ใช้กับตนเอง กฎเกณฑ์นี้รวมถึงการใช้ถ้อยคำแสดงความนับถืออย่างเหมาะสม ความรู้ได้ด้วยใจว่าตัวเองจะต้องโค้งต่ำเพียงใด และแม้แต่เมื่อไรควรจะยิ้มหรือหัวเราะอย่างไร สังคมโทซุงาวะได้กำหนดให้คนในสังคมมีหน้าที่ต่างๆ เช่นหน้าที่ของบุตรต่อบิดา ภรรยาต่อสามี ลูกน้องต่อเจ้านาย ลูกจ้างต่อนายจ้าง ผู้อาวุโสต่อครอบครัว (อียะ) และครอบครัวต่อหมู่บ้านหน้าที่เหล่านี้มีนิยามไว้ชัดเจน และผูกพันกันอย่างสูง การร่วมมือกันทำงานในหมู่บ้านสมัยโทซุงาวะนั้นทำได้ง่าย เพราะมีการจัดลำดับชั้นทางสังคมอย่างชัดเจนและแน่นอน ในหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง จำนวนครัวเรือนค่อนข้างจะคงที่เป็นเวลายาวนาน และฐานะโดยเปรียบเทียบในทางสังคมของแต่ละครัวเรือนก็ค่อนข้างจะไม่เปลี่ยนแปลง เพราะว่าทรัพย์สินของครัวเรือนไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก กฎที่เกี่ยวกับสิทธิของบุตรคนหัวปี ป้องกันการแบ่งทรัพย์สินของครัวเรือน และข้อจำกัดของระบบศักดินา

ในการโอนที่ดิน ทำให้ความผันผวนของโชคชะตาของครอบครัวลดน้อยลง ความแน่นอนของการแบ่งชนชั้นตามสังคม ทำให้คนในหมู่บ้านรู้มาตั้งแต่เด็กว่าตนเองสังกัดที่ใด และถูกคาดหวังให้ทำอะไร เจ้าที่ดินเกิดมาก็เป็นเจ้าที่ดิน และถูกคาดหวังว่าจะต้องเป็นผู้นำของหมู่บ้านมาตั้งแต่ยังเด็ก ผู้เช่าที่ดินเกิดมาก็เป็นผู้เช่าที่ดิน และถูกคาดหวังว่าจะเป็นผู้รับใช้เจ้าที่ดิน ผู้เพาะปลูกที่เป็นเจ้าของที่ดินมีความเป็นอิสระมากกว่าผู้เช่าที่ แต่มีทรัพย์สินน้อยกว่าเจ้าที่ดิน และต้องการความช่วยเหลือจากเจ้าที่ดินเป็นครั้งคราว จึงมีฐานะทางสังคมเป็นอันดับรองมา

เมื่อเปรียบเทียบกับคนไทย คนญี่ปุ่นจึงถูกจำกัดมากกว่าด้วยหน้าที่ต่าง ๆ มีวินัยดีกว่า คำนึงถึงความสัมพันธ์ในแนวตั้งมากกว่า และมีความเป็นปัจเจกชนน้อยกว่า (หรือมีความผูกพันกับกลุ่มมากกว่า) ประเพณีสังคมแบบนั้น ดูเหมือนจะมีส่วนช่วยอย่างมาก เมื่อญี่ปุ่นพยายามที่จะสร้างองค์กรเศรษฐกิจสมัยใหม่ ถึงแม้ว่าการที่จะประสบความสำเร็จในการสร้างโรงงานและบริษัทจะขึ้นอยู่กับการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ และระบบการบูรณาการหนึ่งตามความสามารถมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการจ้างและการส่งเสริมผู้ร่วมงาน แต่ในขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องมีสิ่งที่มักจะเรียกกันว่า ค่านิยมแบบเก่า เช่น การเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา การมีวินัย ความสามัคคี และความร่วมมือประสานงานกัน จากการศึกษาที่ญี่ปุ่นได้รับค่านิยมเหล่านี้เป็นมรดกมาจาก

สมัยโทซุงาวะ จึงทำให้ญี่ปุ่นมีการเตรียมตัวที่ดีกว่าสำหรับการทำงานในองค์กรสมัยใหม่เมื่อเทียบกับคนไทย⁵

การศึกษา

การศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเตรียมประเทศเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ คนไทยที่รู้จักประเทศญี่ปุ่นอย่างผิวเผินมักจะเข้าใจเพียงว่าทั้งประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกัน โดยนับจากเริ่มสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ค.ศ. 1868–1910) และสมัยจักรพรรดิเมจิ (ค.ศ. 1868–1911) แต่แท้จริงแล้วคนญี่ปุ่นได้มีการเตรียมตัวเรื่องการศึกษามานานกว่าคนไทยอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่ Dore บรรยายสภาพประเทศญี่ปุ่นในปลายสมัยโทซุงาวะ (ก่อนเริ่มยุคเมจิ) ว่า เป็นโลกที่เต็มไปด้วยหนังสือ มีการซื้อหรือยืมจากร้านขายหนังสือเร็ววันละมาก ๆ ผู้ซื้อหรือยืมไม่ได้จำกัดอยู่เพียงพวกชาบูไรเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสมาชิกของชนชั้นอื่น ๆ อีกด้วย (Dore ; 1965, p. 2) แม้ในยุคโทซุงาวะ ญี่ปุ่นจะปิดประเทศไม่ติดต่อกับโลกภายนอก แต่ก็ยังได้แจ้งประตูด่านะซาชิไว้ ที่ทำให้ชาวญี่ปุ่นได้มีโอกาสเรียนรู้ศิลปวิทยาการตะวันตก เริ่มต้นจากการศึกษาวิทยาการด้านการแพทย์ของชาวต่างชาติในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 และขยายไปในวิทยาศาสตร์สาขาอื่นๆ เช่น ดาราศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี การเดินเรือ ฯลฯ มีการแปลหนังสือตะวันตก

มีการทดลองนำไปปฏิบัติจนได้ผล ตัวอย่างที่เด่นที่สุดของเรื่องนี้ก็คือการทำแผนที่ของประเทศญี่ปุ่น โดยทาดาทาดะ ซึ่งทำสำเร็จในปี ค.ศ. 1821⁶ เพราะความก้าวหน้าทางการศึกษาที่มีอยู่ก่อนจึงเป็นสิ่งที่ช่วยอย่างมาก เมื่อญี่ปุ่นเริ่มปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19

แต่สิ่งที่สำคัญควรจะต้องอยู่ที่การกระจายการศึกษาไปสู่มวลชนทั้งในประเทศไทย และประเทศญี่ปุ่น วัดมีบทบาทอย่างมากในระยะแรกๆ แต่ในประเทศญี่ปุ่น โรงเรียนวัด (เทระโคยะ) ส่วนใหญ่สิ้นสุดความสำคัญลงในช่วงปลายสมัยโทซุภาวะ โรงเรียนเหล่านี้ได้กลายมาเป็นโรงเรียนเอกชน ดำเนินการโดยชาмуไรที่ว่างงานและคนอื่นๆ ที่ไม่ใช่พระ และผู้ปกครองก็ส่งลูกของตนไปโรงเรียนเหล่านี้ เพื่อให้ได้การศึกษามูลฐานเท่านั้น⁷ ในขณะที่ในประเทศไทยกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 การศึกษาในประเทศก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ดังบันทึกของสังฆราชปาเลอกัวซ์ในปี ค.ศ. 1854 ที่เล่าว่า บิดามารดามักจะส่งบุตรชายไปวัดเพื่อเรียนการอ่านและเขียน เด็กเหล่านี้ก็ทำหน้าที่รับใช้พระไปด้วย และพระก็สอนให้บ้างเล็กน้อย เวลาที่เหลือก็เล่นตามประสา เด็กหนึ่งร้อยคนซึ่งอาศัยอยู่ในวัดแปดถึงสิบปี จะมีไม่ถึงยี่สิบคนซึ่งอ่านออก และไม่ถึงสิบคน ซึ่งสามารถเขียนได้ เมื่อถึงเวลาที่พวกเขาออกจากวัดไป⁸

ปัจจุบันที่ Yoshihara เชื่อว่า มีผลดีต่อการเตรียมประเทศญี่ปุ่นให้ทันสมัยก็คือ การที่ศูนย์

กลางการศึกษาในสมัยโทซุภาวะได้เคลื่อนห่างออกจากศาสนาพุทธ เพราะการเกิดขึ้นของลัทธิขงจื๊อ ส่วนใหญ่ของคำสอนในลัทธิขงจื๊อมุ่งในเรื่องของจริยธรรม และให้แนวทางในการประพฤติตัวของมนุษย์ ซึ่งในแง่นี้ คำสอนของลัทธิขงจื๊อว่ามีประโยชน์ในการช่วยรักษาความมีเสถียรภาพทางสังคมและการเมือง จึงได้รับการอุปถัมภ์อย่างเป็นทางการจากโชกุนโทซุภาวะ Yoshihara เชื่อว่า ลัทธิขงจื๊อมีคำสอนที่มีลักษณะเป็นไปทางโลก และเป็นเหตุเป็นผลตามหลักตรรกวิทยามากกว่าคำสอนในศาสนาพุทธ⁹

ในแง่นี้ อาจมีผู้แย้งได้ว่า Yoshihara เองมีความเข้าใจในแก่นแท้ของพุทธศาสนามากเกินไป แต่ประเด็นที่น่าจะพิจารณาไปกว่านั้น น่าจะอยู่ที่ว่า คนไทยโดยทั่วไปมีความเข้าใจในหลักคำสอนในพุทธศาสนาแท้จริงเพียงใด Yoshihara ได้ยกตัวอย่างเหตุการณ์ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ว่า เมื่อมีหิวอดกโรคระบาดทั่วประเทศ สิ่งที่ถูกปฏิบัติทั่วไป ก็คือการหันเข้าหาพิธีสวดมนต์อันอ่อนแอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์¹⁰

การยอมรับสิ่งดีกว่าจากภายนอก

ประเทศญี่ปุ่นประสบความสำเร็จมากกว่าประเทศจีนในการเผชิญกับการท้าทายจากมหาอำนาจตะวันตก ทั้ง ๆ ที่ในสายตานักสังเกตการณ์ชาวตะวันตกในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19

นั้นมองเห็นว่า ประเทศจีนมีภาษีดีกว่า ประเทศญี่ปุ่นหลายประการ ประเทศจีนมีการเตรียมตัวดีกว่าในแง่จิตวิทยาที่จะติดต่อกับชาวต่างชาติ ในขณะที่คนญี่ปุ่นยังใจแคบ และไม่มีประสบการณ์ในการติดต่อกับคนต่างชาติหลังจากที่อยู่อย่างสันโดษมาสองศตวรรษ ในแง่โครงสร้างสังคม สังคมจีนมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงได้มากกว่า สังคมจีนมีการแบ่งชนชั้นน้อยกว่า ชนชั้นพ่อค้าก็ถูกจำกัดด้วยกฎเกณฑ์ของรัฐบาลน้อยกว่า และระบบราชการพลเรือนชั้นสูงก็คัดเลือกคนโดยมีพื้นฐานอยู่บนความสามารถ ทรัพยากรธรรมชาติของจีนและขนาดของประเทศก็สร้างความสะดวกได้เปรียบได้มากกว่า แต่ทำไมญี่ปุ่นจึงสามารถพัฒนาประเทศได้รวดเร็วกว่าจีนมากนัก

Yoshihara ให้คำตอบในเรื่องนี้ว่า ปัจจัยหนึ่งที่เป็นผลต่อญี่ปุ่น ก็คือ การที่ญี่ปุ่นมีประวัติของความเป็นประเทศ ผู้ขอยืมทางวัฒนธรรม ในคริสต์ศตวรรษต้น ๆ ประเทศจีนเป็นแหล่งความรู้ของญี่ปุ่น โดยเฉพาะที่ผ่านทางพุทธศาสนาและลัทธิขงจื้อ ดังนั้นญี่ปุ่นจึงไม่รู้สึกรัดข้องมากนักในการรับเทคโนโลยีจากตะวันตก ในเมื่อความเหนือกว่าของฝ่ายหลังได้แสดงให้เห็นปรากฏอย่างชัดเจน ในขณะที่ประเทศจีนถือตัวว่าเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมตลอดมา จึงเกิดความยากลำบากในการยอมรับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ที่เพิ่งเกิดขึ้นในโลก

ตะวันตก และไม่พยายามจะเรียนรู้ แต่ญี่ปุ่นก็พยายามลบปมด้อยของการเป็นผู้ขอยืมโดยการเน้นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง และสร้างวลีที่ว่า วิทยาศาสตร์ตะวันตก และจริยธรรมตะวันออก ซึ่งหมายความว่า ตะวันตกนั้นดีกว่าในทางวิทยาศาสตร์ แต่ด้อยกว่าตะวันออก (โดยเฉพาะญี่ปุ่น) ในทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดความภูมิใจแก่ชาวญี่ปุ่น ผู้ซึ่งหาไม่แล้วก็อาจสูญเสียความเป็นตัวเองทางวัฒนธรรมในกระบวนการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย¹¹

โครงสร้างหมู่บ้าน

Yoshihara ได้เปรียบเทียบความแตกต่างของสังคมหมู่บ้านจีน และหมู่บ้านญี่ปุ่น และชี้ให้เห็นว่า ปัญหาที่มีผลต่อความสามารถในการพัฒนาอย่างไร ในสังคมหมู่บ้านจีน จะมีการแบ่งกลุ่มกันตามลักษณะของความเป็นเครือญาติ ภายในกลุ่มเครือญาติเดียวกันจะมีการร่วมมือกัน แต่ในระหว่างกลุ่มความร่วมมือกันมีน้อย ความอ่อนแอของสังคมหมู่บ้านจีนมีสาเหตุสำคัญ 2 ประการ ประการแรก เจ้าที่ดินไม่ได้เกี่ยวข้องอย่างแข็งขันกับการเกษตร เจ้าที่ดินอาจเป็นพ่อค้าที่มั่งคั่ง หรือเป็นเจ้าหน้าที่รัฐบาลที่สนใจแต่การเก็บค่าเช่า จึงมีความเกี่ยวพันกับชาวนาสามัญน้อย อีกประการหนึ่งในครอบครัวชาวจีน บุตรชายมีสิทธิใกล้เคียงกันในการสืบทอดมรดก ทรัพย์สินของตระกูลจึงถูกแบ่งแยกในระหว่างบุตรชาย และใน

ประเทศจีนที่ดินสามารถโอนกันได้ จึงทำให้การจัดลำดับชั้นในสังคมหมู่บ้านชาวจีนเปลี่ยนรูปได้

ในทางตรงข้าม หมู่บ้านในสมัยโทซุงวาระของญี่ปุ่นมีการรวมตัวกันที่ตึกว่า เพราะว่าเจ้าที่ดินอยู่ในหมู่บ้านและมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจการในหมู่บ้านอย่างเข้มข้น เจ้าที่ดินเป็นเกษตรกรเองจึงมีผลประโยชน์ร่วมกันกับชาวนาสามัญ การเปลี่ยนรูปของลำดับชั้นในสังคมของหมู่บ้านญี่ปุ่นยังมีน้อยกว่า ทั้งนี้เพราะกฎที่ว่าบุตรชายคนแรกต้องเป็นผู้สืบทอดสมบัติของตระกูล และข้อจำกัดในการขายที่ดินในสมัยนั้น เจ้าที่ดินโดยปกติแล้วมักจะเกิดในตระกูล ซึ่งได้ปกครองหมู่บ้านมาหลายชั่วคน จึงเป็นการง่ายที่พวกเขาจะแสดงบทบาท หรือเป็นผู้รวมคนในหมู่บ้านให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน¹²

การที่ชาวจีนไม่ชอบร่วมมือกับกลุ่มอื่น ๆ นอกเหนือจากเครือญาติ มีผลให้ธุรกิจของชาวจีนส่วนใหญ่เป็นในรูปของครอบครัว และไม่สามารถเติบโตเกินกว่าขนาดหนึ่ง ในขณะที่ความสำเร็จของธุรกิจขนาดใหญ่ของญี่ปุ่น เกิดจากการที่เจ้าของธุรกิจอาศัยลูกจ้าง หรือผู้จัดการมืออาชีพที่ไม่ใช่ญาติ แต่ใช้ความสามารถเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกคนทำงานที่เป็นปัจจัยที่ Yoshihara เชื่อว่ามีผลกระทบ

ต่อการพัฒนาขนาดของธุรกิจของสองชาตินี้ แต่สิ่งหนึ่งที่น่าจะเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างของการทำงานร่วมกับคนอื่นก็คือ การที่คนญี่ปุ่นมีจริยธรรมในการทำงานกับองค์กร และมีความซื่อสัตย์ต่อหน่วยงานที่ตนสังกัดมากกว่า

ทักษะเสริม

ถึงแม้ว่า Yoshihara จะเป็นนักเศรษฐศาสตร์ แต่จะเห็นได้ว่าปัจจัยที่เขาวิเคราะห์ว่ามีผลต่อความแตกต่างของการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่นและประเทศอื่น ๆ นั้น อาจเรียกได้ว่าไม่ใช่เป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจ (noneconomic factors) และแท้จริงแล้วปัจจัยเหล่านี้ก็หาใช่ว่าจะสร้างขึ้นในสังคมอื่นไม่ได้ หรือแม้แต่ในสังคมญี่ปุ่นเอง เมื่อภาวะเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมทางสังคมเปลี่ยนไป ปัจจัยเหล่านี้ก็หาได้ยึดติดอยู่กับสังคมญี่ปุ่นตลอดกาล ดังนั้น ยังมีโอกาสในอนาคตที่ประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างไทยจะเติบโตตามทัน และอาจจะเฉียดหน้าประเทศญี่ปุ่นไปก็ได้ ถ้ามีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะทำ เพราะเมื่อครั้งที่หนูญี่ปุ่นตั้งใจจะไล่ตามราชสีห์อังกฤษนั้น ความแตกต่างระหว่างสองประเทศนี้ ก็ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความแตกต่างระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในปัจจุบัน

เชิงอรรถ

1. Yoshihara Kunio, *Japanese Economic Development*, 2nd Ed., (Tokyo : Oxford University Press) 1986, chapter 4. (หนังสือเล่มนี้กำลังอยู่ระหว่างการแปลเป็นภาษาไทยโดย อนงค์ ไรจน์วณิชย์ และ สักกัญญา นิจักร).
2. *Ibid.*, pp. 84-85.
3. *Ibid.*, pp. 83-84.
4. ศ David K. Wyatt, *The Politics of Reform in Thailand : Education in the Reign of King Chulalongkorn* (New Haven and London, Yale University Press, 1969), pp. 35-62.
5. Yoshihara, *op. cit.*, pp. 87-89.
6. *Ibid.*, pp. 90-91.
7. *Ibid.*, pp. 89-90.
8. อ้างถึงใน Ministry of Education, *A History of Thai Education* (Bangkok, Kurusapha Press, 1976), p. 4.
9. Yoshihara, *op. cit.*, p. 90.
10. Prasert Chittiwatanapong, 'The Modernization Base in Japan and Thailand : Education and Science', a paper presented to the Conference on 'The Emergence of Modern States : Thailand and Japan, Thailand-Japan Studies Program, Bangkok, 1976, p. 18. อ้างถึงใน Yoshihara, *op. cit.*, p. 91.
11. Yoshihara, *op. cit.*, pp. 99-100.
12. *Ibid.*, pp. 106-108.

บรรณานุกรม

- Baran, P., *The Political Economy of Growth*. New York : Monthly Review Press, 1957.
- Dore, R., *Tokugawa Education*. Berkeley : University of California Press, 1965.
- Embree, J., 'Thailand—A Loosely Structured Social System', in H. Evers (ed.), *Loosely Structured Social System : Thailand in Comparative Perspective*, Southeast Asian Studies, Yale University, 1969.
- Geertz, C., *Agricultural Involution*. Berkeley : University of California Press, 1963.
- Prasert Chittiwatanapong, 'The Modernization Base in Japan and Thailand : Education and Science', in *The Emergence of Modern States : Thailand and Japan*, Thailand-Japan Studies Program, 1976.
- Thailand, Ministry of Education, *A History of Thai Education*. Bangkok : Kurusapha Press, 1976.
- Wyatt, D.K., *The Politics of Reform in Thailand : Education in the Reign of King Chulalongkorn*. New Haven : Yale University Press, 1969.
- Yoshihara Kunio, *Japanese Economic Development* (2nd Ed.) Tokyo : Oxford University Press, 1986.